

III. Om Lollands Stift, og Stiftamtmandskabet over Lolland og Falster.

Det Stiftamtmandskab over den Øe Lolland og den Øe Falster indbefatter to Amtmandskaber og tre Amter, af hvilke to Amter ligge i Lolland; men det tredie Amt udgjør Falsters Land for sig selv. Stiftamtmanden er tillige Amtmand over de to lollandske Amter, nemlig: 1) Halstedklosters-Amt; og 2) Aalholms- og Maribo-Klosters, Amter. Men den Øe Falster udgjør et eeneste Amt, som kaldes Nyekiøbings-Amt, og har sin Amtmand for sig selv. Amtmanden over Nyekiøbings-Amt er nu tillige Amtmand over Møens Amt. Udi geistlige Sager staaer Lolland og Falster under Biskoppen over Fyhns Stift.

Om Øen Lolland.

Den Øe Lolland ligger i det baltiske Hav, under Poli-Høide 54 Grader, 41 Minuter, og er omflydt paa alle Kanter. Thi mod Østen ligger Falster, som skilles fra Lolland ved det imellemløbende Guldborgsund; mod Vesten ligger Langeland, som er skilt fra Lolland ved det imellemløbende store Belt, 3 Mile bredt; mod Sønden ligger Fehmern og de meklenborgske Lande, som formedelst Østersøen ligge fra Lolland i en Brede af 7 til 8 Mile; og imod Norden ligger Siælland, hvorimellem løber det store Belt, som er 4 Mile bredt.

Længden af Lolland, fra Sundbye i Øster til den Peninsel Albuen i Vester, regnes for 7 Mile; og Bredden deraf, fra Virnæs i Nord til Taagense i Sønder, beregnes for halvfjerde Mile. Eftersom landet er overalt omgivet med Vand, saa har det tillige adskillige smaa Øer under sig, som ligge deels inde i Landet, deels uden om Landet, hvilke anføres ved de Sogne, hvorunder de henhøre. Jordbunden ligger her noget lavt, og næsten lige med Havet; hvorfor ogsaa en Deel af de yderligste Enge, som overskylles af det indløbende salte Vand, kaldes Saltninger, fordi

de fordærves saaledes, at kun lidet, men dog for Kreaturene triveligt Græs vil voxe. paa saadanne Steder.

Men Landet er det frugtbareste og paa Produkter den allerrigeste Øe af alle de Lande, som tilhører Danmarks Krone. Formedelst det fine og fede leer, som Jordarten meest bestaaer af, ere Landevejene om Høsten og Vaaren meget vanskelige at kiøre, ja undertiden knap at komme afsted paa; derimod om Sommeren, naar det nogen Tid ei har regnet, brister Jorden meget stærkt, og efterlader store Ritser paa Landevejene. Agerdyrkingen og Pløiningen falder Bonden meget besværlig, fordi den er forskiellig fra andre Provinzers Agerdykningsmaade; derfor har man det Ordsprog: At paa Lollands Pløining og Helvedes pine er aldrig Ænde.

Alt Slags Korn og Marksæd voxer her meget skiøn, men fornemmelig Hvede i største Overflødighed, som Lollands bedste Afgrøde, hvorpaa man legger meest Bind, da aarlig udføres mange tusinde Tønder Hvede til Kiøbenhavn, Norge, Lybæk, Rostok og Sverrig. De lollandske Erter, især de store graa, som kaldes lollandske Rosiner, og de gule saa kaldte Kapsertes, ere behagelige at spise formedelst deres tynde Skal. De lollandske Mannagryn, som saaes ikke, men ere en rød Frugt, der voxer af sig selv paa lange smalle Græsstraaer i sumpige Enge, særdeles ved Vesterborg, ere meget bekiendte for deres gode Smag. Skiøn Haugefrugt voxer her ogsaa i ugemeen stor Mængde. Af Ege- og Bøgeskove haves god Forraad ved Herregaardene.

De største Skove findes ved Grevskaberne Kristianssæde og Knuthenborg, samt i Baroniet Juellinge, ved Pederstrup, Syllested og Rødbierggaard. Af lollandsk Vildt sendes meget til Kiøbenhavn, især Raa- og Daadyr, samt Harer; men af stort Vildt, eller Kronhjorte, sees ikke mange. Ligeledes ere her mangfoldige skiønne Agerhøns, Vagteler, Vandsnepper og Regnsporer; især en Mængde Vildænder og Vildgiæs, besynderlig de store Graagiæs, som komme fra Havsiden.

Paa Lollands søndre og vestre Side, fra Nyested til Nakskov, drives fornemmelig Strandfiskerie, da her faaes Torsk, Sild, Aal, Flyndre, Aborrer, Makrel, Giedder, Stør, Lax, Hvillinger og Krabber. I Egnen hos Rødbye fanges Mængde af Sild. Ved Herregaardene ere Fiskedamme og Søer til ferske Fisk. Ved Marieboe, Vesterborg, Søerup og Pederstrup ere ferske Søer.

Guldborgsund, som adskiller Lolland fra Falster, er paa nogle Steder saa smalt, at man kan raabe derover; men andre Steder igien saa breedt, at den temmelig store Hasseløe og nogle mindre Holme rummes deri. Adskillige Fiorde bøie sig ind i Landet. Saaledes er Lolland fra Vesten indskaaren af Naskovsfiord, som løber ind fra Beltet imellem Albuen og Thaarsbye, og strækker sig i Øster tre Mile og een Fierdingvei. Ligeledes fra Norden er Lolland indskaaret af Saxkiøbingsfiord, som løber ind fra nordre Belt ved Ørebyegaard, og strækker sig imod Sønden til Saxkiøbing en halv Miil. Torrisviig løber ind fra Rogøesund, og strækker sig i Sønden en sextendedeel Miil. Ohnseviig løber ind fra det nordre Belt imellem Vindebye og Roelykke, og strækker sig i Sønden en Fierdingvei. Søehavne findes ved Blands, Bandholm, Thaarsfærge, Nyested, Rødbye og Naskov, hvor den store Albuefiord er en skøn Havn, men ikke saa tilstrækkelig dyb som Guldborgsund er.

Landets platte Skikkelse vil ei tillade Strømme eller Aær, undtagen Hundsaæ, som udgyder sig af Mariboese, og løber ned i Nordrebælt. I øvrigt er Landets udvortes Skikkelse ganske plat og jævn, foruden Bierge og Dale, undtagen Birke-Sogn i den nordre Kant af Halsted-Amt, som i mange Ting er ganske forskiellig fra den øvrige Deel af Lolland; thi man finder der overalt baade Bierge, Dale og Moser, saa og en skarp Egn. Indbyggerne i Lolland legge sig ikkun lidt efter Fædrift og Qvægavl, efterdi Agerdyrkningen er fordeelagtigere for dem; thi Jordens Frugtbarhed har forvoldet, at det meeste Land er indtaget til Marker og Pløieland, saa at ganske lidet er udlagt til Græsning.

Lolland har tilligemed Falster, som før er meldt, en egen Stiftsbefalingsmand eller Stiftamtmand, der tillige er Amtmand over Amterne i Lolland; men begge disse Øer, baade Lolland og Falster, staae i geistlige Sager under Biskoppen i Fyhn, som hvert Aar kommer til Landemodet, der holdes i Mariboe, hvor sammesteds ogsaa disse Øers Landsting holdes. Lolland deles udi to Amter, nemlig 1) Halstedklosters-Amt, og 2) Aalholms-og Mariboeklosters-Amter. Til Halstedklosters-Amt hører de tvende vestlige Herreder, nemlig Sønder- og Nørreherred; men til Aalholms-og Mariboeklosters-Amt hører de tvende østlige Herreder, nemlig Musse-og Fuglede-Herreder. Udi Lolland ere fem Kiøbstæder, nemlig: Naskov, Mariboe, Nyested, Saxkiøbing og Rødbye; dernæst

tre Grevskaber, som ere: Knuthenborg, Kristianssæde og Kristiansholm; saa og tre Baronier, nemlig: Kristiansdahl, Juellinge og Vintersborg.

I. Halstedklosters-Amt.

Halstedklosters-Amt ligger paa den vestlige Kant af Lolland, og kaldes saaledes af det ganske Haldstedkloster, som nu er et Herresæde ved Navn Juellinge, og er $3 \frac{3}{4}$ Miil baade i Længden og i Bredden. Jordgrunden er den allerfrugtbarste, men noget lavere og mere leeragtig end den øvrige Deel af Landet. Man gjør denne Forskiel imellem Haldsteds-Amt og Aalholms-Amt, at det Første har bedre Kornland end det Sidste; ligeledes har det bedre Skibshavne og bedre seilbare Fiorde. Udi Haldsteds-Amt ligger tre Baronier; een Kiøbstæd, som er Naskov; saa og lutter Veirmøller. Under Haldsteds-Amt er et lidet Færgested, kaldet Svinesund, hvor der med en Pram oversættes imellem Sønder- og Nørre-Herreder. Dette Amt bestaaer af to Herreder, som ere: 1) Nørre-Herred; og 2) Sønder-Herred.

Vi merke nu hvert Herred i Særdeleshed.

A. Nørre-Herred.

Nørre-Herred, hvis kontribuerende Hartkorn er 3814 Tdr., ligger norden for Naskovfiord, og indbefatter eet Kiøbstæd-Kirkesogn og elleve Landsbye-Kirkesogne, hvilke ere: 1) den Kiøbstæd Naskovs Kirkesogn; 2) Branderslev-Sogn; 3) Kiøbeløv Sogn; 4) Vindebye-Sogn; 5) Sandbye-Sogn; 6) Otterslev-Sogn; 7) Halsted-Sogn; 8) Aunede-Sogn; 9) Horslunde-Sogn; 10) Nordlunde-Sogn; 11) Karlebye-Sogn; 12) Løietofte-Sogn.

Vi merke nu hvert Kirkesogn i Særdeleshed.

1) Den Kiøbstæd **Naskovs Kirkesogn**; hvortil hører, foruden Kiøbstæden Naskov ogsaa Abeltorpbye, Krukholm, Pramholmgaard.

Naskov eller Nakskov, Hovedstaden i Lolland, som fordum har været stærk befæstet, er en skøn Søekiøbstæd og Stabelstad, beliggende paa Lollands vestlige Kant ved en lang og breed Fiord, kaldet Naskovsfiord eller Havbugt,

i hvilken Fiord ere adskillige smaa Øer og mange Sandbanker, som gjøre Seilladsen derigiennem vanskelig formedelst en indløbende dyb, men krumbugtet Rænde, kaldet Pipperænden, hvilken anvises de Søfarende ved nedsatte Stager i Vandet og flydende Søetønder. Denne Vanskelighed foraarsager, at store og dybtstikkende Skibe ikke kan seile op til Byen selv, men maae blive liggende en liden halv Miil længere ude mod Vesten, hvor den Halvøe eller Peninsel Albue gjør en dyb og sikker Søhavn, endogsaa for de allerstørste Skibe, hvis Ladning tilføres dem ud ved Pramme og Baade. Mange fremmede Skibe søge ogsaa Tryghed i samme Albuehavn mod forlegent Veir.

Stadens første Anleggelse er meget gammel; thi Aar 1266 var den allerede regnet blandt Kiøbstædernes Tal, og Aar 1667 fik den Stabelret af Kong Friderik den Tredie. Den har i fordom Tid været got befæstet; og skal Fæstningsværkerne være anlagte Aar 1547 i Kong Kristian den tredies Tid. Fæstningen blev repareret af Kong Kristian den Fierde, og Aar 1629 forsynet med nye Værker; men især blev den af Kong Friderik den Tredie Aar 1657 forbedret, og Tøihuset forsynet. Staden er tvende Gange bleven beleiret og indtaget af den svenske Konge Karl Gustav, først Aar 1658 om Vinteren, og siden efter tre Maaneders eller tretten Ugers Beleiring og tapper Modstand Aar 1659 om Sommeren den 15. Julii.

Staden har ikkun een Sognekirke, som er stor og anseelig, og kaldes St. Nikolai-Kirke. Den er smuk prydet indvendig. Rundt omkring Choret er en stor Omgang bygt Aar 1653, som i Byens Beleiring blev brugt til et Tøihuus; hvorudover Kirken var underkastet fiendtlige Skud, dog uden skadelig Virkning. Til en Amindelse derom, sees indmurede paa den vestre Side af Kirken, som vender ud til Havnen, fem Kanonkugler; ligeledes sidder i Kirkens Hvelving en forgyldt Kanonkugle, og i Choret en Bombe, som under Sangen Søndagen den 19. Augusti 1659 slog ned, uden at gjøre noget Menneske Skade. Foruden denne Sognekirke har i Pavedommets eller Munkenes Tider været en Klosterkirke, kaldet den Helligaands-Kirke. Men da Staden blev udvidet længere ned mod Stranden, og flere Gader indrettede, samt en Fæstning opbygt, saa blev samme Klosterkirke gjort til et Tøihuus, men efter Krigen Aar 1659 nedbrudt; dog holdes endnu vedlige en Deel af Klosters-Kirkegaard til Fattiges Begravelse, men den øvrige Deel er indhegnet til Hauger. Staden har en latinsk Skole, som med Stipendier er vel forsynet, og forestaaes af en

Rektor med to Hørere. Skolens Bygning er gammel og uanseelig. Ligeledes et Hospital til tolv Fattige, og Riegelsens to Huse til fire Fattige.

Raadhuset er en gammeldags Bygning, opført tilligemed een af Stadens Porte Aar 1590. Paa dette Raadhuus læses denne sandfærdige Opskrift: *cidit; Ita, Sublatis Gegibus, Actum Elf de Republica; Anno 1592*. Stadens Magistrat er en Borgemester, en Raadmand og en Byefoged.

Fra Byen gaaer en særdeles lang Broe over til Færgelandet; samme kostbare Broe er Aar 1539 opbyggt af den nærliggende nedbrudte Krogsbøllekirke.

Af fremmede Religionsforvandre taales her ikkun Jøder, hvoraf her boe en Deel, som har en Synagoge.

Indvaanerne drive temmelig god Handel med mange og skønne Landets Produkter. Byens Fartøier fare paa Norge, Kiøbenhavn og Provinzerne, da de smaa Fartøier kan ligge og losse ved Byens Bolværk; men de store Skibe maae blive liggende ved Pipperænden, hvorfra Ladningen ind- og udprammes, som forhen er meldt. Den lollandske post ankommer her til Staden om Tirsdagen om Sommeren, men om Vinteren sielden førend Onsdagen eller Torsdagen, og opholder sig her ikkun 4 til 6 Timer førend den afgaaer igien. Hestemarked holdes her hver Torsdag i Fasten. Udi Naskov holdes den kongelige Amtstue for Halstedklosters-Amt.

Ved ovenmeldte Naskovsfiord ligger Ængelholm eller Ængelsborg paa en Øe, kaldet Slotøen, lige ud for Albuen. Dette Slot Ængelsborg var bygt og stærk befæstet af Kong Hans, til at beskierme Byen Naskov imod Hansestædernes fiendtlige Overvold. Dette befæstede Slot blev anlagt Aar 1510 med et rundmuret Taarn, hvorumkring var en Jordvold med dobbelte Grave. Fra Taarnet gik to Flygler ned til Stranden. Man seer endnu tydelige Kiendetegn af Jordvoldene og Gravene. Men eftersom samme Ængelsborg holdtes for at være utilstrækkeligt til Forsvar, blev det nedbrudt, og Staden Naskov derimod selv befæstet. Førend den Fæstning Ængelsborg blev bygt, var her et andet befæstet Slot, kaldet Ravnsborg, som blev bygt paa en steil Høide Aar 1334, men blev ødelagt Aar 1510, hvis særdeles høie opkastede Volde sees endnu. Samme Ravnsborgsslot, som laae i en Afkrog af Landet, merkede Kong Hans at det ei kunde være sikkert nok til Landets Forsvar, og derfor ødelagde samme, og i dets Sted lod bygge forommeldte Ængelsborg.

Om dette Ravensborgslot findes mere Efterretning siden i Birke-Sogn No. 9 udi dette Herred.

2) **Branderslev-Sogn** er Annexet til Naskovs-Sognekirke, og blev dertil annekteret Aar 1691. Til dette Sogn hører Kirkebyen Branderslev, som har 20 Gaarde. Hellenæs, har 6 Gaarde. Ladegaard, een Gaard. Ladegaardshuse, ere 3 Huse. Kristiansdahl, en Herregaard, hvis Navn var i fordum Tid Lundegaard, og har været en gammel adelig Sædegaard, som blev i Krigens Tid Aar 1659 af de Svenske ødelagt men siden blev Nebeltorpegaard og flere øde Jorder, hvis Gaarder vare af Fienden afbrændte, lagte under Lundegaard; men er nu Hovedgaarden paa det Aar 1743 den 2. Augusti oprettede Baronie eller Friherskab, kaldet Kristiansdahl, og har sit Navn efter Baron Kristian Knuths Fornavn. Dens Hovedgaardstaxt er 46 Tdr. 1 Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 1 Alb.

3) **Kiøbeløv-Sogn** bestaaer af følgende Byer: Kiøbeløv, hvortil skal i fordum Tid have været Seilads fra Stranden, som er en halv Miil derfra; men deraf er nu intet Kiendetegn tilovers. Vesterboe; Rolykke, som fordum har været en Herregaard, er nu en Bondegaard; lille Kiøbeløv; Skoubølle; Østerballe; Glustrupgaard, har tilforn været en Herregaard, men nu en Bondegaard. Ved Rolykke er en Høi, kaldet Thulshøi, hvor en stor Bygning sees at have staaet.

4) **Vindebye-Sogn** er Annexet til Kiøbeløvkirke. Dertil hører Kirkebyen Vindebye. Vindebyegaard, som fordum har været beboet af Adel, men nu beboes den af Fæstebønder. Skreetorp. Ved Ohnseviig er en liden Fiord, som løber ind i Beltet, og desuden en Bek, som løber imellem begge Sogne til Fiorden.

5) **Sandbye-Sogn** er et Mensalkald for Biskoppen i Fyhn, som derfor holder her en Vicepastor. Sandbyekirke er prydet med et meget smukt Orgelværk. Til Sognet hører: Sandbye; Taarsbye; Taarsfærgested, med en god Skibshavn; Reernis; Kiøbeløv; Harpelunde; Høysmark; Slotøe; Æenehøi; lille Veigløe; Adserstrup eller Asserstrup, en Avlsgaard, allene tiendefrie; dens Hovedgaardstaxt er 49 Tdr. 2 Skpr. 1 Fkr. Frideriksdahl, en Herregaard, tilforn Grimsted kaldet, hvorfra er smuk Udsigt

over Skoven til Langeland; dens Hovedgaardstaxt er 46 Tdr. 4 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 4 Skpr. Begge disse to Gaarde hører til Baroniet Kristiansdahl. Til Herregaarden Frideriksdahl hører Ventzholm, en Øe, beliggende imellem Lolland og Langeland, er en Græsholm, omtrent en Fierdingvei i Omkreds. Fra Sundbye-Sogn ved Taarsfærgested er Overfarten fra Lolland til Langeland.

6) **Otterslev-Sogn**, eller Utterslev-Sogn bestaaer af 58 Gaaarde og 68 Huse. Dertil hører Otterslev; Kastager; Tiørnebye; Haugaard, en Herregaard, som Aar 1719 blev af Kongen kompletteret og fik Sædegaards Frihed, da den var Aar 1633 af 3 nedbrudte Bøndergaarde oprettet til en Sædegaard; dens Hovedgaardstaxt er 30 Tdr. Hartkorn, og hører under Baroniet Juellinge. Bøyet. Vintersborg, en Herregaard og Residenzen for Baroniet Vintersborg. Denne Herregaard er tilforn kaldet Otterslevgaard; men Aar 1673 den 18. September blev denne Gaard med mere Gods oprettet til det Allerførste Baronie i Danmark, og blev kaldet Vintersborg, efter Oberhofmarskalk Helmuth Otto von Winterfeld, som da blev den første danske Baron i Danmark. Dens Hovedgaardstaxt tilligemed Sæbyeholm, som ogsaa hører til dette Baronie og ligger i Halsted-Sogn, er 139 Tdr. 5 Skpr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 2 Fkr. 2 Alb., og Frihedsgods 100 Tønder. Otterslev- og Sæbye-Kirke er oprettet Aar 1689.

7) **Halsted-Sogn**, hvis Kirke er stor, anseelig og ziirlig, seer ud som en Kiøbstædkirke, og har tilforn hørt til Halstedkloster. Til Sognet hører Byen Haldsted, som i Klosterets Tid var anseet som en liden Kiøbstæd. Her er et Hospital, kaldet Haldsted-Hospital, for 9 Lemmer; og i Haldstedbyes Mark er en Sundhedskilde, kaldet Mayhøiskilde, som besøges St. Hansdag, og hvis Kildeblok indbringer aarlig 50 til 70 Rigsdaler til de Fattige. Øster-Karlebye; Tvede; Øster-Nørlunde; Skoubye; Hellinge; Meeltofte; Høyefielde; Nørre-Sæbye; Juellinge, en Herregaard og Residenzen for Baroniet Juellinge. Denne Gaard er tilforn kaldet Haldsted-Kloster, som i Pavedommets Tid i det trettende Aarhundrede havde sin Abbed og Prælat; men ved Reformationens Tid blev det omskiftet til en kongelig Forlehning, saa at det hele Amt deraf fik sit Navn, og kaldes Haldstedklosters-Amt. Da den siden er solgt fra Kronen, er denne Gaard med mere Gods gjort Aar

1719 til et Baronie og Friherskab, kaldet Juellinge, saasom et æquivalent for Baroniet Juellund i Siælland, med hvilket det da blev ombyttet. Hovedgaardstaxten er 169 Tdr. 1 Fkr. 2 Skpr. 1 1/2 Alb., Skovskyld 1 Td. 5 Skpr. 2 Fkr. 1 Alb. Ved Juellinge er en Dyrehauge og prægtige Skove. Til dette Baronie henhører Haugaard i Otterslev-Sogn. Til Juellingebirk blev lagt Ravensborg- og Nyebøllebirker. Sæbyeholm, en Herregaard, beliggende ved Stranden, og omgiven med en Fiord; den hører til Baroniet Vintersborg. Paa Gaarden holdes Birketing for Baroniet.

8) **Aunede Sogn** er Annexet til Haldstedkirke, men ligger i Sønder-Hered, hvor det findes anført under No. 17.

9) **Horslunde-Sogn**, hvis Kirke er prydet med et skønt Orgelværk; og i Kirken er Grevernes Reventlau til Grevskabet Kristianssæde, deres Liigkapel. Til Sognet hører disse Byer: Horslunde; Tvede; Bolbroe; Nøbølle; Ravnsholt; Urnebye; Nyboe; Ægholm; Rogøe, er en Øe i Beltet, paa 12 Tdr. Hartkorn, og beboes af to Bønder af Pederstrupgods. Sundet kaldes i Søkartet Rogøesund. Paa Horslunde-Kirkegaard er et Hospital til 10 Lemmer, bygt Aar 1746.

10) **Nordlunde-Sogn**, eller Vesternordlunde-Sogn bestaaer kun af Vesternordlundebye, som har 12 Gaarde og 6 Huse.

11) **Karlebye-Sogn**, eller Vesterkarlebye-Sogn, hvis Kirke ligger paa aaben Mark, bestaaer af følgende Byer, nemlig: Karlebye, hvor Præstegaarden ligger; store Løitofte; Borebye; Kingsebye.

12) Løitofte- eller lille **Løitofte-Sogn** er Annexet til Karlebyekirke siden Aar 1686; thi tilforn laae dette Sogn til den residerende Kapellan i Naskov. Til dette Sogn hører lille Løitofte; Sandbiørg, og 2 Gaarde i Østerkarlebye.

B. Sønder-Herred.

Sønder-Herred, hvis kontribuerende Hartkorn er 4174 Tdr. ligger Sønden for Naskovfiord. Dette Herred strækker sig fra Norden til Sønden, to Mile, nemlig fra det yderste i Aringe-Sogn, indtil den søndre Strandkant; fra Øster til Vester er Herredet 4 Mile langt,

og grændser mod Østen til Fugelse- og Musse-Herreder; mod Norden til Nørre-Herred, og mod Sønden og Vesten til Østersøen. Jordbunden er her den fedeste i hele Landet, og det hele Herred er en Slette, undtagen en liden Høi, som findes i Vesterborg-Sogn. Dette Herred indbefatter 16 Landsbye-Kirkesogne, hvilke ere: 1) Arninge-Sogn; 2) Stokmarke-Sogn; 3) Vestenskov-Sogn; 4) Kappel-Sogn; 5) Landet-Sogn; 6) Ryde-Sogn; 7) Aagebye-Sogn; 8) Vesterborg-Sogn; 9) Birket-Sogn; 10) Dannemarre-Sogn; 11) Tillitze-Sogn; 12) Gloslunde-Sogn; 13) Græshauge-Sogn; 14) Sollested-Sogn; 15) Skoulænge-Sogn; 16) Gurrebye-Sogn. Vi merke nu hvert Kirkesogn i Særdeleshed:

1) **Arninge-Sogn**, hvortil hører disse Byer: Arninge; Æmsbye; Kedbitse; Hollebye; Ohrebye; paa Ohrefælled ligger Sønder-Herreds Tinghuus. Dette Sogn bestaaer af 34 Gaardmænd; men her er ingen Skov, og følgelig stor Besværlighed for Ildebrand at faae i dette Sogn. Egnen er maadelig til Korn, og Græsningen bortskylles aarligen af Stranden og høie Vande, som gjøre stor Skade paa Egnen. Suderalle; Freyhuus; af Brødebølle hører allene een Gaard her til Sognet, men de øvrige Gaarde hører til Vestenskou-Sogn.

2) **Stokmarke-Sogn**, hvis Kirke er den anseeligste i hele Lolland, og kaldtes i fordum Tid St. Jørgens-Kirke, er bygt ligesom Qverndrupkirke i Fyhn. Dette Sogn er meget frugtbart paa Hvede, undtagen i de Marker, som grændser til Stranden, hvor Afgrøden tit tager Skade. Til dette Sogn hører 7 Byer, nemlig: Stokmarke; Kiellernis-Orting, hvor man i en Eng ud til Stranden, hvor det salte Vand altid har sit Opløb, seer en Kilde, som altid vælder op, lignende en Gryde, der staaer paa Ilden og kaager; men saasart det salte Vand kommer deri, flyder det oven paa som Fit, og vil ei blande sig med det ferske Vand. Samme Kildevand skal være ligesaa got som Roeskildevand i Siælland. Blans-Otting; uden for samme Bye, en Fierdingvei ude i Stranden er en liden Øe, Lindholm kaldet, holdende en Fierdingvei i Omkreds, som allene bruges til at græsse Kreature paa. Ved Blansbye er en god Skibshavn for Skibe. Ligeledes findes paa Blansbyemark en Deel Menneskebeen, Hovedpander, Laarbeen etc., som baade ere usædvanlig store, og

saa hvide som Alabast, hvilke ved høie Vande fra Stranden udskylles af Strandbakkerne. Saltvig-Otting, paa hvis Byemark findes Rudera af et Kapel ud til Stranden. Tienemarke-Otting; Abeds-Otting; Skov-Otting, 2 enkelte Gaarde; Orebyegaard; Stokkenæsgaard; Knuthenlund, en Herregaard, oprettet af en afbrudt Bye, kaldet Brekerpe, og Uhleholtsgaarden, hvis Marker bleve lagde under Herregaarden; til denne Gaard er god Egeskov. Dens Hovedgaardstaxt er 54 Tdr. Denne Gaard ligger under Grevskabet Knuthenborg.

3) **Vestenskov-Sogn** har følgende Byer: Vestenskov; Saunsøe; Raagerup; Kattebøllehuse; Vestenskovgaarde; Veiløe; Lessøe; Knubbellykke; Brydebølle; Næsbye, undtagen en Gaard, som hører til Tillitze-Sogn. Udi dette Sogn tager Sæden paa Marken ofte Skade af del overløbene Strandvand.

4) **Kappel-Sogn** er Annexet til Vestenskovkirke. Til Sognet hører disse Byer: Kappel, hvis Kirke har et Træspiir bygt paa Kirken af stærk Tømmerværk, og tiener de Søefarende til et Sømærke. Kirken har i de katholske Tider været et Kapel, hvor en Munk holdt Messe ved St. Hansdagstid, naar Folk betiente sig af den berømte Kildebrønd, som ligger noget fra Kirken, men nu bruges sielden. Om samme Kilde kan efterlæses Dansk Magazin Tom 1. Pag. 14. Bartoftegaard; Friderikssøegaard; Skovbye; Siunkebye; Vesternæs; Haugegaarden; Albuen, en Peninsel, hvor Albuehavn er; Bogøe, en Øe paa 14 Tdr. Hartkorn, som beboes af to Selveierbønder. Langøe, en Øe af 32 Tdr. Hartkorn, hvorpaa er 8 Gaarde og 12 Huse, hvis Beboere ere baade Fiskere og Bønder, da her falder Aal, Torsk og Flyndre. Gottesgabe, en Herregaard, oprettet af den nedlagte Bondebye, Knublebye, med underliggende Bøndergods af 252 Tdr. 3 Skpr. 2 Alb.; dens Hovedgaardstaxt er 42 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr., og tilligemed mere Jordegods i alt 1879 Tdr. Hartkorn. Paa denne nye indrettede Herregaard lod Kong Friderik den Fierde oprette et Lotterie Aar 1725, og blev den da vunden af Major Karl von Plätz, som lod den kalde Gottesgabe. Ved Gaarden er en Sundhedsbrønd, kaldet Kappelskilde, som besøges ved St. Hansdags Tider. Denne Gaard hører nu til Baroniet Konradsborg i Siælland. Fritzholn, eller Frideriksholm, en Herregaard, hvis frie Hovedgaardstaxt er 40 Tdr., Skovskuld 5 Skpr. Denne Gaard, tilligemed Gottesgabe, hører til Baroniet Konradsborg i Siælland.

5) **Landet-Sogn** bestaaer af 23 Gaarde og 14 Huse; Byerne ere: Landet; Askøe; Alminde og Skadsebølle. Dette Sogn har Mangel paa Skov og Tørveskiær. Landetbyes Marker lide ofte stor Skade af høie Vande; her er ogsaa maadelig Engbund.

6) **Ryde-Sogn** er det ene Annex til Landet-Kirke, og ligger i Fugelse-Herred, hvor det findes anført ved No. 18.

7) **Aagebye-Sogn** er det andet Annex til Landet-Kirke, og ligger ligeledes i Fugelse-Herred, hvor det findes anført ved No. 19.

8) **Vesterborg-Sogn**; hvortil hører: Vesterborg; Magletvinge; Bønede; Vedbye; Skieltofte, en Herregaard, oprettet af to Bøndergaarde, Skieltofte og Søegaard; denne Herregaard, hvorpaa er kun en Ladegaards Bygning, hører til Grevskabet Kristianssæde Søegaard; Gysted; Pederstrup, en Herregaard, beliggende i den frugtbareste og behageligste Egn, ved en fersk Søe, kalden Pederstrupsøe, og har overmaade skønne Skove; Veiene til Gaarden ere med Alleer besatte. Denne Gaard, som har sin egen Birkeret, hører til Grevskabet Kristianssæde, som blev oprettet af de Herregaarde, Pederstrnp, Skieltofte, Taastrup, Aalstrup og Langholm. Den frie Hovedgaardstaxt er 116 Tdr. 7 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 5 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., og Frihedsgods 100 Tdr. Tvingbye; Langsøe; Søerupgaard; Klauenborg. Udi Vesterborg-Sogn samles den største Mængde af Mannagryn.

9) **Birket-Sogn** er Annex til Vesterborg-Kirke. Dertil hører: Birket; Torrig; Hielmholt; Kragenæs; Hierringe; Lillelunde; Storelunde, Ravnsbye. Udi dette Sogn findes Rudera af Ravnsborg-Slot eller Fæstning, som var opbyggt Aar 1334 ikke langt fra Kiøbstæden Naskov, hvor Voldstedet deraf er allene endnu tilovers. Det var anlagt paa en steil Høide af 64 Alen paa den nordøstlige Side, og af 30 Alen paa de tre andre Sider. Hele Bygningens Omkreds har været 480 Alen, Udsigten fra Slottet har været meget behagelig, og særdeles beqvem til en Fæstning efter de Tidens Brug og Maade; thi Sønden for sig og paa de tre Sider havde det et bundløst Morads, og paa den fjerde Side eller Norden for sig havde det Havet eller Stranden, saa at det var i de Tider uovervindeligt, uden naar Moradset og Stranden var i haard Vinters Kulde tilfrossen. Mange mene, at Kong Valdemar den Første

har bygt Ravnsborgslot mod de Venders fiendtlige Anfald; samme Fæstning var anseet for vigtig og formidabel, og blev der holdt store Forsamlinger. Men siden forfaldt denne Fæstning, da Kong Hans saae, at han ikke kunde holde Lybekkerne og de øvrige Hansestæders fiendtlige Skibe ude af Albuens Havn, og altsaa ei kunde beskierme Naskov for fiendtlige Overfald og Udplyndring. Af den Aarsag blev i Indløbet af Albuehavn eller Fiord bygt et nyt Slot eller Fæstning, kaldet Ængelsborg eller Ængelholm, Aar 1510; men som samme ei heller gjorde den fulde forønskede Tieneste, saa blev det ogsaa nedbrudt, og i Stedet for begge disse ommeldte befæstede Slotte, blev nu Naskovbye selv udvidet og befæstet. See tillige foran ved Slutningen af Naskovbyes Beskrivelse Pag. 351.

10) **Dannemarre-Sogn**, hvis Kirke er en gammel gothisk Bygning, og skal have sit Navn af Danske-Marie. Til Sognet hører Dannemarre og Æggebøllebyer, samt to Veirmøller. Udi et Krat, kaldet Maulskov, ere tre hedenske Altere.

11) **Tillitze-Sogn** er Annexet til Dannemarrekirke. Til Sognet hører disse Byer: Tillitze. Staabye. Rosenberggaard, en Sædegaard, som har ingen frie Hovedgaardstaxt, men ligger under den Herregaard Baadesgaard i Græshauge Sogn. Raageskov. Maybølle. Munkebye. Af Næsbye hører een Gaard her til Sognet. Rubierggaard, eller Rudherregaard, en Herregaard med skønne Marker, Græsning og ypperlige Skove, hvoraf Sønderskov strækker sig en Miil langs ved Sønderstrand af Ege- og Lindetræer, desforuden en prægtig Dyrehauge med mangfoldige Daadyr, saa og Fiskedamme med Karper og Karudser, ligeledes er her et got Stutterie; Hovedgaardens Taxt er 100 Tdr. 2 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 7 Skpr. 1 Fkr.; Gaarden hører tilligemed Fritzholm og Gottesgabe til Baroniet Konradsborg i Siælland. Klyrge. Gamlebye. Ved Tillitzekirke er et Hospital og en Skole, og til begges Vedligeholdelse er henlagt en Kapital.

12) **Gloslunde-Sogn** bestaaer af 34 Gaarde, hvis Græsning er maadelig, og haver ingen Skov. Til Sognet hører følgende Byer: Gloslunde. Skibbelunde. Hovbye, hvis Byemarker med fleres tager tit Skade af høie Vande. Kiettinge. Mareholm, en Græsholm, beliggende imellem dette Sogn og Rødbye-Kiøbstæd. Baadesgaard, en Herregaard, oprettet Aar 1659

af tre Landsbyer, nemlig Baadesbye, Stroge og Langholm, hvilke bleve afbrændte af Fienden i da værende Krigstider; derefter lod Kongen indrette den til en komplet Herregaard med Bøndergods, dog at noget vist skulde aarlig svares til Præsten af Tienden for de nedlagte Gaarde; den er nu en af de største og meest importante Herregaarde, da dens Hovedgaardstaxt er 64 Tdr. 1 Alb., men ved 6 Sogners tillagte Tiender er den 2200 Tdr. Hartkorn.

13) **Græshauge-Sogn** er Annexet til Gloslundekirke. Til Sognet hører Kirkebyen Græshauge, som har 11 Gaarde; men de øvrige, nemlig Langholm og Struge, ere lagte under Baadesgaard-Herregaard, og Østerskovbye er lagt under Øllingsøegaard; Sognet er en god Kornegn, med maadelig Græsning, men ingen Skov. Øllingsøegaard, en Herregaard, hvis Hovedgaardstaxt er 36 Tdr. 6 Skpr., Skovskyld 6 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb.

14) **Søllested-Sogn**. Dertil hører: Søllestedbye; Søllested, en Herregaard, hvis Hovedgaardstaxt er 67 Tdr. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 2 Alb.; Høilsebye, Troelsebye.

15) **Skoulænge-Sogn** er det ene Annex til Søllestedkirke. Til Sognet hører allene Skoulængebye. Udi denne Bye findes to Høye ved to Gaarde, begge begroede med Buskatser, og omgravede med Parker og Volde, hvoraf ere Rudera at see paa begge Steder, hvor to Nonner, som vare Søstre, har boet, og kom i Trette sammen om det øverste Sæde i Kirkestolen.

16) **Gurreby-Sogn** er det andet Annex til Søllestedkirke. Dertil hører Gurrebye og Vaalshauge.

17) **Aunede-Sogn** er Annexet til Halsted Kirke i Nørreherred. Dertil hører: Aunedebye; Vesteraunedebye; Utterslev; Torpe. Dette Sogn er næsten omflydt, saa at Præsten ofte ikke kan komme derover at forrette Gudstienesten i Kirken.

Efterfølgende Aalholms- og Marieboeklosters-Amter.

Kilde: Nicolay Jonge,

Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.

Kjøbenhavn 1777

Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150

Side 346 – 359.